

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.1.3>
УДК 336.2

Зоряна Миколаївна ЛОБОДІНА

д.е.н., професор, Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8536-1440>
e-mail: zoryanatyk@ukr.net

Ярослав Романович КІВЕЛЮК

аспірант, Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0935-4781>
e-mail: ariktern@ukr.net

Назарій Орестович ЧАЙКІВСЬКИЙ

аспірант, Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3070-3298>
e-mail: nazarcajkivskij@gmail.com

Володимир Сергійович МИКОЛАЙЧУК

магістр, Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8257-416X>
e-mail: mikolai4uk.vowa@gmail.com

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті узагальнено теоретико-прикладні засади функціонування місцевих бюджетів як складника публічних фінансів, інструменту забезпечення фінансової самодостатності, регулювання соціально-економічного розвитку та стимулювання інвестиційної активності регіонів і територіальних громад, виокремлено їхні ознаки. На основі застосування методологічного інструментарію діалектичного підходу до пізнання сутності місцевих бюджетів сформульовано комплексний науковий підхід до цієї дефініції. Проаналізовано реалії функціонування місцевих бюджетів в умовах війни, виявлено основні проблеми формування і використання бюджетних ресурсів органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеві бюджети, органи місцевого самоврядування, бюджетні ресурси, доходи місцевих бюджетів, видатки місцевих бюджетів

ВСТУП

Широкомасштабна війна росії проти України, яка почалася у лютому 2022 р., призвела до нових надзвичайних викликів для суспільства та національної економіки. Війна загострює економічну і демографічну кризу, спричиняє численні людські жертви, руйнацію інфраструктури, житла, майна організацій, посилює безробіття, міграцію населення, темпи зростання та обсяг бюджетного дефіциту, державного боргу, знижує рівень стійкості публічних фінансів. Це негативно відображається на процесах формування та використання бюджетних ресурсів як на державному, так і місцевому рівнях.

З одного боку, надходження до бюджетів зменшуються через зниження податкоспроможності населення та бізнесу, зниження ділової активності та застосування податкових пільг, а з іншого – актуалізується потреба у збільшенні витрат бюджетів, оскільки держава в особі органів державної влади та місцевого самоврядування повинна забезпечувати обороноздатність країни, підтримувати населення та економіку, виконувати свої боргові зобов'язання.

Публічні фінанси України опинилися в нових реаліях функціонування. Відбуваються зміни у формуванні державного та місцевих бюджетів (зокрема, збільшуються надходження до бюджетів за рахунок міжнародної допомоги, змінюється структура видатків бюджету в частині забезпечення пріоритетного фінансування обороноздатності, соціальних програм та відновлення інфраструктури, запроваджуються нові фінансові інструменти, такі як військові облігації та гранти на

відновлення, спрощуються окремі процедури бюджетного процесу), органи державної влади і місцевого самоврядування розробляють та реалізують заходи для забезпечення стійкості публічних фінансів, змінюють тактику фіскальної політики.

Проблематика функціонування місцевих бюджетів, формування і використання бюджетних ресурсів органів місцевого самоврядування порушується у наукових працях українських та зарубіжних науковців. Зокрема, це У. Ватаманюк-Зелінська, Г. Возняк, В. Глухова, В. Дем'янишин, Д. Загірняк, О. Західна, Т. Канєва, Л. Катан, С. Качула, О. Кириленко, М. Кульчицький, Л. Лисяк, І. Луїна, Б. Малиняк, П. Фрідріх, І. Цимбалюк, С. Юрій та ін.

Необхідність реагування на безпрецедентні виклики і загрози національній, зокрема й економічній, безпеці України потребує вироблення нових підходів до управління бюджетними ресурсами для забезпечення стійкості публічних фінансів та можливості належного виконання органами державної влади та місцевого самоврядування своїх повноважень.

МЕТА статті – обґрунтування теоретико-прикладних засад функціонування місцевих бюджетів як складника публічних фінансів, оцінювання практики формування та використання бюджетних ресурсів органів місцевого самоврядування в умовах війни, виявлення основних проблем у контексті необхідності протидії ризикам воєнного часу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження засад функціонування місцевих бюджетів базується на застосуванні діалектичного і сис-

темного підходів та загальнонаукових методів дослідження: індукції, дедукції, аналізу, синтезу, узагальнення, аргументації, компаративного, табличного аналізу, оцінювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Однією з цілей Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 рр., метою якої визначено «побудову сучасної, стійкої та ефективною системи управління державними фінансами, спрямованою на забезпечення збереження фінансової стабільності держави та створення умов для сталого зростання соціально-інклюзивної економіки через підвищення результативності мобілізації та витрачання державних коштів» [1], визначено забезпечення ефективного функціонування місцевих бюджетів як важливої компоненти публічних фінансів.

«В умовах фінансової децентралізації і оновлення бюджетного механізму в контексті євроінтеграційного напрямку та війни, важлива роль надається місцевим бюджетам, оскільки вони є фінансовим підґрунтям реалізації повноважень місцевої влади, тому виконання місцевих бюджетів є актуальним питанням сьогодення» [2, с. 3-4].

Фіскальну децентралізацію, яку розпочато в Україні у 2015 р., спрямовано на вирішення багатьох проблем, зокрема, таких як низька привабливість територій для інвестора, надмірна залежність органів місцевого самоврядування від рішень центральних органів державної влади у багатьох питаннях, дублювання повноважень органів виконавчої влади різних рівнів адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування, нерозвиненість інфраструктури, фінансова залежність та значна дотаційність бюджетів громад, занепад сільської місцевості тощо.

Децентралізація не обмежується передачею повноважень, відповідальності і ресурсів. Вона також передбачає створення умов для соціально-економічного розвитку територій. Цей принцип підтверджується досвідом таких країн, як Естонія, Польща, Словаччина, Литва, Швеція, Німеччина, Франція та Велика Британія.

Позитивний досвід фіскальної децентралізації у зарубіжних країнах свідчить, що вона є ефективним способом формування фінансової автономії та стійкості місцевих бюджетів.

Внаслідок реформи в Україні розширено фінансові можливості органів місцевого самоврядування. Закріплення загальнодержавних податків за місцевими бюджетами в Україні спрямовано на покращення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та самодостатності територіальних громад. Достатній обсяг ресурсів місцевих бюджетів є запорукою їх розвитку та добробуту населення, а раціональне та цільове використання коштів сприяє економічному зростанню території.

У фінансовій літературі можна знайти різні думки стосовно трактування змісту і призначення місцевих бюджетів. На основі застосування методологічного інструментарію діалектичного підходу, який активно розвинув В. Дем'янишин [3], до пізнання сутності місцевих бюджетів сформулюємо комплексний науковий підхід до цієї дефініції (рис. 1).

Місцеві бюджети як компонента публічних фінансів функціонують відповідно до положень бюджетного законодавства та мають такі основні ознаки:

Рис. 1. Трактування поняття «місцеві бюджети» на основі використання діалектичного підходу (авторська розробка)

– **територіальна приналежність:** місцевий бюджет є фінансовим планом органу місцевого самоврядування певної територіальної громади, тобто він формується та використовується на певній території;

– **залежність обсягу коштів місцевого бюджету від економічного потенціалу території:** фінансові ресурси місцевого бюджету формуються з урахуванням економічного потенціалу території, тобто з податків, зборів, інших платежів, які сплачують фізичні та юридичні особи, які розташовані або проживають на території адміністративно-територіального утворення;

– **соціальна спрямованість:** кошти місцевих бюджетів (зокрема пріоритетні напрями витрат бюджетних ресурсів) спрямовано на задоволення потреб територіальної громади, зокрема соціальних, таких як освіта, соціальний захист, охорона здоров'я;

– **залежність від міжбюджетних трансфертів:** функціонування місцевих бюджетів залежить від особливостей системи міжбюджетних трансфертів, зокрема – побудови міжбюджетних відносин;

– **імперативна та нормативно-правова визначеність бюджетного процесу на місцевому рівні:** особливості функціонування місцевих бюджетів визначаються виключно нормативно-правовими актами;

– **залучення місцевих органів виконавчої влади, місцевих рад, населення та суб'єктів господарювання до бюджетного процесу:** у процедурах бюджетного процесу на рівні адміністративно-територіального утворення беруть участь органи місцевого самоврядування, місцеві органи виконавчої влади, населення та суб'єкти господарювання, які знаходяться або проживають на території територіальної громади.

Місцеві бюджети включають надходження і витрати бюджетних ресурсів у розрізі загального та спеціального фондів, необхідні для фінансового забезпечення реалізації повноважень органів місцевого самоврядування відповідно до законодавства. Саме у цьому полягає суспільне призначення місцевих бюджетів, яке в умовах воєнного стану дещо змінюється. Насамперед мова йде про можливість фінансування з місцевих бюджетів безпеки та оборони за допомогою:

– передачі субвенції з місцевих бюджетів державному бюджету;

– фінансування місцевих цільових програм, де вка-

зано відповідні цілі, завдання програми безпеки і громадського порядку та, зокрема, територіальної оборони, або ж окремих місцевих цільових програм організації заходів з територіальної оборони (забезпечення обороноздатності військових формувань).

Ефективна фіскальна політика уряду, цілню якої визначено стимулювання поступального розвитку територіальних громад, є важливою умовою належного функціонування місцевих бюджетів як складника публічних фінансів та забезпечення реалізації як власних, так і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування відповідним потребі обсягом коштів.

Місцеві бюджети – це важливий інструмент, який дає змогу місцевій владі вирішувати різноманітні завдання, що мають важливе значення для економіки та суспільства України. Російське вторгнення призвело до численних проблем для місцевого самоврядування, зокрема: недоотримання запланованого обсягу доходів до місцевих бюджетів; руйнування інфраструктури; внутрішня міграція; релокація бізнесу. Ці проблеми ускладнюють виконання повноважень місцевого самоврядування та стримують економічний розвиток громад.

Для їх вирішення необхідно забезпечити належне функціонування місцевих бюджетів. З огляду на це, дослідження практики функціонування місцевих бюджетів в умовах воєнного стану є важливим для розроблення ефективних заходів з підтримки місцевого самоврядування та відновлення економіки громад.

Як влучно відзначають О. Західна та К. Закорко, незважаючи на економічні виклики, саме війна показала, наскільки стійким є місцеве самоврядування, зокрема й у фінансовій частині. Забезпечення діяльності територіальної оборони, допомога ЗСУ – це ті напрями, які від початку вторгнення підтримували територіальні громади, забезпечуючи водночас безперебійне функціонування всіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні (допомога внутрішньопереміщеним особам, підтримка релокованого бізнесу, організація укриттів, продовження надання послуг на належному рівні) [4, с. 83].

Воєнний стан в Україні зумовив багато викликів, з якими зіткнулись органи місцевого самоврядування, а також необхідність ухвалювати законні й водночас швидкі рішення, які стосуються бюджетного процесу. Відповідно на законодавчому рівні ухвалено низку змін, які покликано подолати негативні наслідки воєнного стану та регламентування роботи органів місцевого самоврядування в нових умовах. Основними стали зміни до Бюджетного кодексу України (БКУ), ухвалення постанов Кабінету Міністрів України «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» № 252 від 13.03.2022 р. та «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» № 590 від 09.06.2021 р.

Серед оновлень законодавства – надання права внесення змін до місцевого бюджету виконавчими комітетами відповідних місцевих рад, місцевими державними адміністраціями, військовими адміністраціями за поданням місцевих фінансових органів без ухвалення відповідного рішення відповідними місцевими радами. У листопаді 2022 р. право затверджувати та змінювати за поданням місцевих фінансових органів бюджети громад повернули виключно місцевим радам або військовим

адміністраціям населених пунктів у разі їх створення, проте ця норма під час її дії дала змогу забезпечити безперервність бюджетного процесу, хоча деякою мірою позбавила органи місцевого самоврядування права ухвалювати рішення. Дещо спростили бюджетний процес скасування окремих вимог до публічності бюджетного процесу, що передбачено ст. 28 БКУ, спрощення процесу подання звітності, відміна застосування регуляторних процедур і норм погодження надання державної допомоги суб'єктам господарювання.

Значний вплив на бюджетний процес мали зміни до Податкового кодексу України, адже податкові надходження є основним джерелом наповнення місцевих бюджетів. Ці зміни спрямовано як на підтримку суб'єктів господарювання, так і на забезпечення надходжень до бюджетів, адже воєнний стан зумовив додаткові потреби у видатках. Наприклад, віднесення до платників третьої групи єдиного податку (ЄП) за ставкою 2% ФОП і юридичних осіб без обмеження кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах з розміром доходу до 10 млрд грн (за винятком окремих видів діяльності). Ця норма забезпечила збереження бізнесу й залучила додаткові кошти до місцевих бюджетів. Зі свого боку, запровадження таких змін в оподаткуванні, як право не нараховувати й не сплачувати плату за землю, встановлення ставки акцизного податку на окремі види палива на рівні 0 євро за 1000 л, надання права ФОП – платникам ЄП I та II групи не сплачувати ЄП, навпаки призвело до втрат місцевих бюджетів [5, с. 9-10].

Крім того, на період дії воєнного стану дещо зазнав змін і порядок казначейського обслуговування бюджетів. Однією з найважливіших новацій для бюджетного процесу став поділ видатків бюджетів на 3 групи і запровадження черговості їх здійснення органами Державної казначейської служби України залежно від групи (відкриття асигнувань з бюджету та здійснення платежів за дорученням клієнтів з огляду на ресурсну забезпеченість єдиного казначейського рахунку). Ці зміни дали змогу забезпечити безперервність бюджетного процесу під час воєнного стану та забезпечити фінансування важливих видатків, таких як оборона, соціальна допомога та відновлення інфраструктури.

Початок війни призвів до значних фінансових та матеріальних втрат для місцевих громад. Крім того, уряд впровадив податкові пільги для бізнесу, що додатково ускладнило становище органів місцевого самоврядування. Однак, незважаючи на це, місцеве самоврядування змогло швидко адаптуватися до нових умов і в подальшому надало значну підтримку бізнесу.

У 2022 р. до місцевих бюджетів надійшло 555 097 млн грн доходів, що порівняно з 2021 р. на 4,41 % менше (табл. 1).

Питома вага доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті характеризується висхідним трендом: 2020 р. – 22,6 %, 2021 р. – 22,8 %, 2022 р. – 24,4 %. Таку тенденцію можна пояснити успішними результатами фіскальної децентралізації.

У 2020–2022 рр. у складі місцевих бюджетів переважали податкові надходження з позитивною тенденцією до зростання від 56,04 % у 2020 р. до 69,47 % у 2022 р. (табл. 2).

Частка міжбюджетних трансфертів у 2022 р. помітно знизилася – на 11,71 % порівняно з 2021 р. до 26,18 %.

Однією з причин такої ситуації стали зміни у трансфертній політиці уряду, зокрема зменшення обсягів переданих субвенцій до місцевих бюджетів – до 114 582,5 млн грн або на 75,18 % від уточненого планового показника на 2022 р., та зміна пріоритетів видатків державного бюджету у напрямі збільшення видатків на оборону.

Питома вага інших видів доходів місцевих бюджетів була незначною. Крім того, у 2022 р. недовиконано план надходжень до місцевих бюджетів за такими видами: доходи від операцій з капіталом – на 39,62 %, надходження до цільових фондів – на 51,75 %, неподаткові надходження – на 4,5%, що негативно вплинуло на фінансову базу органів місцевого самоврядування.

У 2022 р. обсяг видатків місцевих бюджетів становив 484 295,2 млн грн, це на 14,95 % менше, ніж у 2021 р. Питома вага видатків місцевих бюджетів у зведеному бюджеті характеризується низхідним трендом: 2020 р. – 29,97 %, 2021 р. – 30,87 %, 2022 р. – 15,91 %. Таку тенденцію можна пояснити значним зростанням видатків державного бюджету загалом (майже вдвічі порівняно з

2021 р.), зумовленим фінансуванням оборони, переважно за рахунок дефіцитного фінансування (дефіцит державного бюджету зріс у 4,6 рази).

Впродовж 2020–2022 рр. структура видатків місцевих бюджетів суттєво не змінилася (табл. 3).

Найбільше видатків місцевих бюджетів спрямовано на освіту – від 41,71 % у 2020 р. до 47,96 % (232,3 млрд грн) у 2022 р. з тенденцією до зростання. У складі видатків на освіту переважали видатки на загальну середню освіту – 62,36% та дошкільну освіту – 17,53%.

Другими за вагомістю є видатки місцевих бюджетів на економічну діяльність: у 2022 р. – 12,61% (61,1 млрд грн), серед яких 48,82 % коштів спрямовано на транспорт, 44,35 % – на іншу економічну діяльність. У 2022 р. їх питома вага у складі місцевих бюджетів знизилася на 7,12% порівняно з попереднім роком.

В умовах війни органи місцевого самоврядування зменшили непершочергові видатки, тому видатки спеціального фонду зменшилися на 63,5 % (110,9 млрд грн) порівняно з попереднім роком. Водночас обсяг видатків загального фонду зріс на 2,2 % (9,3 млрд грн).

Таблиця 1 – Динаміка основних показників місцевих бюджетів у 2020–2022 рр., млн грн (розраховано авторами на основі [6])

Показники	Роки			Темп приросту, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
Доходи	471479,9	580699,1	555097,0	23,17	-4,41
Видатки	478108,0	569428,2	484295,2	19,10	-14,95
Кредитування	220,1	241,7	928,0	9,81	283,95
Дефіцит (-) / Профіцит (+)	-6848,2	11029,1	69873,8	-261,05	533,54

Таблиця 2 – Структура доходів місцевих бюджетів у 2020–2022 рр., % (розраховано авторами на основі [6])

Показники	Роки			Абсолютний приріст, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
Податкові надходження	56,04	56,98	69,47	0,94	12,49
Неподаткові надходження	4,21	4,47	3,89	0,26	-0,58
Доходи від операцій з капіталом	0,68	0,57	0,40	-0,11	-0,17
Офіційні трансферти	38,94	37,89	26,18	-1,04	-11,71
Цільові фонди	0,13	0,09	0,06	-0,03	-0,03

Таблиця 3 – Структура видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією у 2020–2022 рр., % (розраховано авторами на основі [6])

Показники	Роки			Абсолютний приріст, %	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
Загальнодержавні функції	8,57	8,07	9,6	-0,5	1,53
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,38	0,31	2,29	-0,07	1,98
Економічна діяльність	19,65	19,73	12,61	0,08	-7,12
Охорона навколишнього природного середовища	0,51	0,43	0,11	-0,08	-0,32
Житлово-комунальне господарство	6,72	9,96	8,39	3,24	-1,57
Охорона здоров'я	10,63	5,81	6,4	-4,82	0,59
Духовний та фізичний розвиток	4,58	4,81	4,66	0,23	-0,15
Освіта	41,71	43,74	47,96	2,03	4,22
Соціальний захист та соціальне забезпечення	5,02	4,93	6,03	-0,09	1,1
Міжбюджетні трансферти	2,23	2,21	1,95	-0,02	-0,26

Аналізуючи склад видатків місцевих бюджетів за видами бюджетів, можна констатувати, що у 2022 р. найбільше видатків здійснено з бюджетів місцевого самоврядування – 70,9%, з обласних бюджетів – майже у 4 рази менше – 17,03 %. Власне таке співвідношення є результатом реформи фіскальної децентралізації.

У 2022 р. місцеві бюджети виконано зі значним профіцитом, який виник переважно за рахунок перевиконання надходження ПДФО з доходів, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу до місцевих бюджетів, зокрема бюджетів тих адміністративних територій, на яких зареєстровані військові частини – 180,25%. Це дало змогу додаткові бюджетні ресурси спрямувати на вирішення соціальних проблем жителів територіальних громад і ВПО, відновити або покращити інфраструктуру.

ВИСНОВКИ

Пандемія COVID-19, війна росії проти України та інші фактори стали причиною економічної турбулентності, розвитку деструктивних процесів у соціально-економічних системах різних рівнів, загострили проблеми в системі публічних фінансів. Це, зі свого боку, негативно вплинуло на суспільний добробут, економічне зростання регіонів, фінансову самодостатність територіальних громад та обмежило їхні можливості для стійкого розвитку.

Для забезпечення відновлення поступального соціально-економічного розвитку регіонів і територій, протидії сучасним макроекономічним шокам та ризикам воєнного часу необхідно, щоб органи місцевого самоврядування були здатні адаптуватися та реагувати на зміни ув процесі прийняття управлінських рішень, зокрема й у сфері управління фінансовими ресурсами.

Реформа децентралізації в Україні принесла важливі зміни у взаємодії між центральною та місцевою владою, зміст яких у передачі з державного рівня на регіональний та місцевий рівні повноважень, відповідальності за їх реалізацію та фінансових ресурсів. У результаті цієї реформи зросла чисельність фінансово самодостатніх територіальних громад, підвищився рівень фінансової самостійності органів місцевого самоврядування, покращилась якість і доступність надання публічних послуг населенню, а місцеві бюджети стали пріоритетним інструментом для забезпечення розвитку регіонів і територій та покращення фінансової самодостатності територіальних громад.

Місцеві бюджети як компонента публічних фінансів, інструмент забезпечення фінансової самодостатності, регулювання соціально-економічного розвитку та стимулювання інвестиційної активності регіонів і територіальних громад, функціонують відповідно до положень бюджетного законодавства та характеризуються такими ознаками: територіальна приналежність, залежність обсягу коштів місцевого бюджету від економічного потенціалу території, соціальна спрямованість, залежність від міжбюджетних трансфертів, імперативна та нормативно-правова визначеність бюджетного процесу на

місцевому рівні, залучення місцевих органів виконавчої влади, місцевих рад, населення та суб'єктів господарювання до бюджетного процесу.

На основі застосування методологічного інструментарію діалектичного підходу до пізнання сутності місцевих бюджетів сформульовано комплексний науковий підхід до цієї дефініції: за сутністю, як явище, за змістом та за формою.

Ефективна фіскальна політика уряду, ціллю якої визначено стимулювання поступального розвитку територіальних громад і регіонів, є важливою умовою належного функціонування місцевих бюджетів як складника публічних фінансів та забезпечення реалізації делегованих і власних повноважень органів місцевого самоврядування відповідним потреби обсягом коштів.

Функціонування місцевих бюджетів останніми роками зазнало змін. Це зумовлено значною мірою впровадженням заходів у напрямі фіскальної децентралізації та необхідністю протидії ризикам, які виникли внаслідок пандемії Covid-19, повномасштабної війни, економічного спаду тощо. З огляду на це у законодавчому порядку певною мірою змінено засади формування місцевих бюджетів, що дало змогу органам місцевого самоврядування виконувати власні і делеговані повноваження.

В умовах війни доходи місцевих бюджетів зменшилися через зниження податкоспроможності населення та бізнесу, надані державою податкові пільги для суб'єктів господарювання. Водночас потреба у фінансових ресурсах продовжує зростати, оскільки держава та місцеві органи влади повинні забезпечувати обороноздатність країни, підтримувати населення та економіку.

У 2022 р. до місцевих бюджетів надійшло 555097 млн грн доходів (93,71% від запланованого обсягу), що на 4,41 % менше порівняно з 2021 р. Відповідно, зменшився і обсяг видатків місцевих бюджетів – до 484295,2 млн грн (77,67% від запланованого обсягу) або на 14,95 % порівняно з попереднім роком. Однією з найважливіших проблем організації бюджетних відносин на місцевому рівні є невідповідність доходів місцевих бюджетів потреби органів місцевого самоврядування і місцевих органів виконавчої влади у фінансових ресурсах для забезпечення надання якісних і доступних публічних послуг населенню.

Результати дослідження сучасної практики функціонування місцевих бюджетів дало змогу резюмувати, що суспільне призначення місцевих бюджетів в умовах воєнного стану дещо змінилося, оскільки з місцевих бюджетів поряд з фінансуванням реалізації власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, здійснюється фінансування безпеки та оборони. Різноманіття фінансових методів, форм та інструментів формування і використання коштів місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації та воєнного стану потребує перегляду підходів до вдосконалення їхнього функціонування з урахуванням стратегії реформування системи управління публічними фінансами України.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки та плану заходів з її реалізації» від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text>

2. Ватаманюк-Зелінська У.З., Підручняк К.П. Оцінка виконання місцевих бюджетів як основного джерела фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_12_12.

3. Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: монографія. Тернопіль, 2008. 496 с.

4. Західна О.Р., Закорко К.К. Функціонування об'єднаних територіальних громад в умовах воєнного стану. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка: Науковий журнал*. 2022. Вип. 14. С. 78–84.

5. Вплив війни на бюджети територіальних громад. Аналітичне дослідження показників бюджетів за 2021–2022 роки 60 територіальних громад партнерів Програми USAID DOBRE у 10 областях України / за заг. ред. О. Шубіної. Київ, 2023. 127 с. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/876/WEB_Zvit_WAR_BUDG_TG_2023-1.pdf

6. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/>

References

1. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Strategy for Reforming the Public Finance Management System for 2022-2025 and the Action Plan for its Implementation” on December 29, 2021 № 1805-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text> (in Ukrainian).

2. Vatamaniuk-Zelinska U.Z., Pidruchniak K.P. Evaluation of the implementation of local budgets as the main source of financial resources of local governments. *Public administration: improvement and development*. 2022. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2022_12_12 (in Ukrainian).

3. Demianyshyn V.H. Theoretical conceptualization and practical implementation of the budget doctrine of Ukraine: monograph. Ternopil, 2008. 496 p. (in Ukrainian).

4. Zakhidna O.R., Zakorko K.K. Functioning of united territorial communities under martial law. *Tavrian Scientific Herald. Series: Economics: Scientific journal*. 2022. Issue 14. pp. 78-84 (in Ukrainian).

5. The impact of war on the budgets of territorial communities. An analytical study of budget indicators for 2021-2022 in 60 territorial communities of USAID DOBRE partners in 10 regions of Ukraine / ed. O. Shubina. Kyiv, 2023. 127 p. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/876/WEB_Zvit_WAR_BUDG_TG_2023-1.pdf (in Ukrainian).

6. State web portal of the budget for citizens Open Budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (in Ukrainian).

Zoriana LOBODINA

Doctor of Economics, Professor, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8536-1440>

e-mail: zoryanamyk@ukr.net

Yaroslav KIVELIUK

postgraduate student, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0935-4781>

e-mail: ariktern@ukr.net

Nazarii CHAIKIVSKYI

postgraduate student, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-3070-3298>

e-mail: nazarcajkivskij@gmail.com

Volodymyr MYKOLAICHUK

master, West Ukrainian National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-8257-416X>

e-mail: mikolai4uk.vowa@gmail.com

TRENDS AND PECULIARITIES OF LOCAL BUDGETS FUNCTIONING IN THE CONDITIONS OF WAR

The paper summarizes the theoretical and applied principles of functioning of local budgets as a component of public finance, an instrument for ensuring financial self-sufficiency, regulating socio-economic development and stimulating investment activity of regions and territorial communities, and identifies their features (territorial affiliation, dependence of the volume of local budget funds on the economic potential of the territory, social orientation, dependence on interbudgetary transfers, imperative and regulatory certainty of budgetary. The paper examines the impact of fiscal decentralization on the functioning of local budgets and the ability of local governments and executive authorities at different levels of administrative and territorial structure to exercise delegated and own powers. Based on the use of methodological tools of the dialectical approach to cognition of local budgets, a comprehensive scientific approach to this definition is formulated in terms of essence, content, form and as a phenomenon. The social purpose of local budgets is clarified, the realities are analyzed and the peculiarities of their functioning in wartime are revealed. The expediency of changes in the budget process is argued, changes in budget and tax legislation are characterized. Based on the analysis of the dynamics, composition of revenues and expenditures of local budgets, the main problems of formation and use of budgetary resources of local governments are identified. It is argued that one of the most important problems in the organization of budgetary relations at the local level is the discrepancy between local budget revenues and the need of local governments and local executive authorities for financial resources to ensure the provision of quality and affordable public services to the population.

Keywords: local budgets, local governments, budgetary resources, local budget revenues, local budget expenditures